

Doc. GA34/CC33/REP/09/tr

RAPOR*

“KEİ Üye Devletlerinde Ekolojik Bilinci ve Davranışı Biçimlendirme”

Raportör: Aleksandru MAZARE (Romanya)

* *Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonu'nun 22 Ekim 2009 tarihinde Selanik'te yapılan Otuz Üçüncü Oturumu tarafından görüşülen ve kabul edilen ve Moskova'da 24 Kasım 2009 tarihinde Otuz Dördüncü Genel Kurul tarafından onaylanan Metin.*

I. GİRİŞ

1. Yirmibirinci yüzyılda çevrenin korunması, insan refahının ayrılmaz bir parçası kabul edilmektedir. KEİ üyesi devletler, Karadeniz bölgesindeki çevre korumasının sosyal ihtiyaçlar ve ekonomik faaliyetler ile dengeli ve uyumlu ilişkisinin sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için gerekli bir ön koşul olduğunu farkındadırlar.

2. KEİ bölgesi bir dizi küresel, bölgesel ve sınırlar ötesi çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır. Kilit konulardan bazıları hava ve su kalitesi, atık yönetimi, doğanın korunması, endüstriyel kirlenme ve Karadeniz'in kirlenmesidir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenterler Asamblesi, faaliyetlerinin ilk yılından beri çevre konularına özellikle vurgu yapmış ve ilgili raporları ve tavsiye kararlarını kabul etmiştir, örneğin "Karadeniz Çevre Sağlığı" (5/1994); Karadeniz'de Çevrenin Korunması: Yeni Güçlükler (49/2001); Karadeniz Ülkelerinde Çevresel Sorunların Çözümlerinin Ekonomik Yönleri (81/2005); Küresel İklim Değişikliği: KEİ Devletleri İçin Sonuçları (99/2007). KEİPA ayrıca Avrupa Konseyi Parlamenterler Asamblesi'nin işbirliği ile Karadeniz bölgesinde çevre sağlığına ilişkin bilincin artırılmasında önemli bir adım sayılan *Karadeniz'in Korunmasına Dair Parlamentolar Arası Konferansı*'ni (İstanbul 1996) düzenlenmiştir.

3. Komisyon, çevre sorunlarının insan davranışının bir sonucu olduğu ve bu sorunların, halkın katılımı ve insanların çevreye karşı tutumları gibi sosyal boyutlarının karar veren mercilerin dikkatini gitgide daha fazla çektiği göz önünde bulundurularak, Otuz Üçüncü Oturumu'nun ana gündemine "KEİ Üye Devletlerinde Ekolojik Bilinci ve Davranışı Biçimlendirme" konusunu almaya karar vermiştir.

4. Raportör, Türkiye Delegasyonu'na ve Karadeniz Ekonomik Komisyonu Sekreterliğine rapora yaptıkları katkılardan ötürü teşekkür eder. Kaynak malzemeler ayrıca, KEİPA Sekreterliği tarafından BM acenteleri, AB kurumları ve OECD, Avrupa Konseyi, vs. gibi ilgili uluslararası örgütlerin internet sitelerinden elde edilmiştir.

II. KARADENİZ BÖLGESİNDE EKOLOJİK BİLİNÇ VE DAVRANIŞ

5. Daha geniş anlamıyla Karadeniz bölgesi, doğal miras, türlerin barındırılması ve başka bir yerde yok olan veya bu bölgeye özgü olan doğal ortamlar açısından Avrupa'nın en zengin bölgelerinden birini oluşturmaktadır. Ancak, bu bölge de önemli çevre sorunlarıyla karşı karşıyadır. Karadeniz ekosistemlerinin bozulması ve doğal kaynakların sürdürülemez şekilde kullanılması, bölgenin toplam kalkınması için büyük bir tehdit oluşturmaktadır. KEİ'nin 12 üyesinin doğal koşullar ve sosyoekonomik özellikler açısından büyük çeşitliliğine bakılmaksızın, tüm ülkeler kirliliğin kontrolü (hava, su ve toprak), doğanın korunması ve biyolojik çeşitlilik açısından benzer sorunlarla karşı karşıya kalmaktadır.

6. 12 üye ülkenin tümünün ortak çevre sorunları arasındaki Karadeniz'in ve sahillerinin kirlenmesi hususu, KEİ'nin en öncelikli endişesidir. Besin tuzlarını, petrolü, ağır metalleri, vs. beraberinde getiren Tuna Nehri ve diğer nehirler (Dinyeper, Dinyester ve Don) ağır bir kirlenmeye yol açtıklarından, bu sorun Karadeniz sınırların çok ötesine uzanmaktadır. Nehirlerin dışında kara kaynaklı kirlenme, doğal yaşam ortamlarının tahribi, suda yaşayan kaynakların aşırı derecede istismar edilmesi ile petrol ve diğer tehlikeli maddelerin

taşınmasından kaynaklanan kirlenmeyle birlikte işgalci türlerin ortaya çıkması, Karadeniz'de ekosistemin sağlığını ve biyolojik çeşitliliği olumsuz etkilemektedir. Hatta tarımsal gübreler, hayvan gübresi ve kötü idare edilen kanalizasyonlar, Karadeniz ekosisteminin karşı karşıya kalmaya devam ettiği ana tehditlerden biri olan ötrofikasyon fenomenini yaratmıştır.

7. Bölgenin karşı karşıya kaldığı sorunlardan bazıları geçmişten miras kalmıştır veya bölge ülkelerinin çoğunun içinden geçtiği 1990'lı yıllarda yaşanan sosyoekonomik düşüşten kaynaklanmaktadır. Bu bağlamda, KEİ bölgesinin çevre sorunları çoğunlukla geçiş döneminin ekonomik sorunlarıyla, yani siyasi reformların düşük ölçüde gerçekleştirilmesi ve bilinç eksikliği ile birlikte bütçe kesintileri ve vasıflı işçi kesintileriyle bir araya gelmektedir. Yine de 1990'lı yılların ekonomik çöküşü ve endüstriyel üretimle yoğun çiftçilikteki düşüş aynı zamanda Karadeniz bölgesinde yakın zamanda görülen çevre iyileşmesinin işaretlerine katkıda bulunmuştur.

8. KEİ bölgesi, geçen 10 yılın başından beri hızlı bir ekonomik büyüme yaşamıştır ve GMSH birkaç ülkede geçiş öncesi seviyeleri aşmıştır. Gelecekte refah arttıkça çevre baskıları da artabilir. Başta kırsal kesimlerde olmak üzere, yaşam tarzında değişiklikler şu anda bile görülmektedir. Bu, şahsi otomobillerin artması, mevcut ithal edilmiş ürünlerin artan miktarında ve çeşitliliğinde ve üretilen atıkların artan miktarından anlaşılabilir. Aynı zamanda toplu taşıma, merkezi ısıtma ve merkezi bir planlama sistemi altında kurulmuş atık ve geri dönüşüm sistemleri dahil olmak üzere, kamu hizmetleri önemli bir oranda bozulmuş ve gerilemiştir.

9. Ekonomik iyileşmenin yarattığı en büyük sorun, tüm üye ülkeler için, ekonomik büyüme ve üretimle tüketimin çevre etkileri, kaynak kullanımı ve atık üretimi arasındaki bağlantının kırılmasıyla çevre üzerindeki yeni baskılarla başa çıkmaktır. Bu, toplumların ve vatandaşların biyolojik çeşitlilik ve atıklarla üretim ve tüketimin yan ürünlerini yönetme yollarında önemli değişiklikler gerektirmektedir. Hatta tüketim kalıplarında değişiklikler gerektirmektedir.

10. Çevre bilincini ve davranışını artırmak, yaşam kalitesini artıran ve ilgili çevresel etkilerle birlikte yalnızca bireysel tüketimin artan seviyesine yoğunlaşmayan ekonomik büyümeye ve sosyal değişime ulaşmanın anahtarıdır.

11. Şu anda dünyanın içinde bulunduğu ekonomik kriz bir kez daha doğanın korunmasına dair düşük bir öncelik tehlikesini taşımakta olup, ülkelerin doğanın korunmasına yönelik mevzuatların yürürlüğe konmasına veya yeterli fonların sağlanmasına yatırım yapmakta çok az çaba göstermeleriyle sonuçlanmaktadır. Bu eğilim ancak temel ihtiyaçlar karşılandıktan sonra ilgi çeken çevre kalitesinin lüks bir ürün olarak algılanmasıyla güçlendirilebilir.

12. Avrupa Parlamentosu ve Avrupa Komisyonu, Ocak ve Şubat 2009 tarihlerinde, Avrupalıların iklim değişikliklerine yönelik tutumlarına dair bir Eurobarometer incelemesi yaptırmıştır. Ankete katılanların en ciddi sorunların hangileri olduğuna dair soruya verdikleri cevapların toplamına bakıldığında, konuyu ciddiyeti (bir çok diğer dünya probleminde olduğu gibi) kamuoyunu (ve algılanan endişeleri) en fazla meşgul eden ekonomik kriz karşısında azalmış olmasına rağmen, iklim değişikliği hâlâ dünyanın bugün karşı karşıya kaldığı en önemli üç sorunlardan biri olarak görülmektedir.

13. Söz konusu ekolojik bilinç ve davranış olunca, mali kısıtlamaların gerçek etkisi nedir? Araştırmalar, büyük ölçekli çevre savunma faaliyetlerinin bir ülkenin gelir seviyesinden

etkilenmesinin muhtemel olmasına rağmen (örneğin, daha zengin ülkelerin çevresel koruma ile başa çıkmak için kaynaklara sahip olmaları daha muhtemeldir), çevresel koruma konusunda ekolojik bilincin ve sürece bireysel olarak katılımın, ekonomik kalkınmadan bağımsız olarak var olabileceğini göstermiştir. Kentleşme derecesi, subjektif refah ve gelir eşitliği seviyesinin bilinç üzerinde doğrudan etkileri varken, eğitim ve nüfus üzerinde baskı, önemli ölçüde çevresel davranışla bağlantılıdır.

14. Yukarıda belirttiğimiz araştırmaya istinaden, daha uzun bir eğitim sürecinden geçmiş katılımcılar, iklim değişikliği (nedenleri, sonuçları ve mücadele yolları) konusunda daha fazla bilgi sahibidir, bu fenomeni çok ciddi bir sorun olarak görmekte ve iklim değişikliğinin ciddi olduğunu, sürecinin durdurulabileceğine, iklim değişikliğine karşı mücadele etmek için alternatif yakıtların kullanılması gerektiğine ve iklim değişikliğiyle mücadelenin Avrupa ekonomisini olumlu etkileyeceğine inanmaya daha meyillidirler. Daha kısa bir eğitim sürecinden geçmiş katılımcılar ise iklim değişikliği hakkında daha az bilgiye sahiptir veya bunun ciddi bir sorun olduğunu düşünmemektedirler. Birinci grubu temsil eden katılımcıların ikinci gruptakilere karşı iklim değişikliğine karşı şahsen eylemlerde bulunmuş olmaları veya CO₂ emisyonlarının iklim değişikliği üzerinde ağır bir marjinal etkiye sahip olduğunun farkında olmaları daha muhtemeldir.

A. Kamu Oyunun Karadeniz'deki çevresel durum, amaçlar ve sorumluluklara ilişkin algısı

15. Bilinç seviyesinin daha genel bir resmini – bu defa Karadeniz sahillerine yakın ülkelerde – 2006 yılı Temmuz ayında UNDP-GEF Karadeniz Ekosistem İyileştirme Projesi (BSREP) çerçevesinde Karadeniz'deki çevre sorunlarının nedenleri, durumu ve algılanan sorumluluklar hakkında kamu oyunun fikirlerini almak için yapılan bölgesel bir anket sunmaktadır. Rusya'da Soçi, Novorossiysk ve Anapa; Ukrayna'da Odessa ve Nikolaev; Bulgaristan'da Varna; Romanya'da Köstence; Türkiye'de Trabzon, Ordu ve Zonguldak ve Gürcistan'da Batum, Kobuleti, Poti ve Grigoleti dahil olmak üzere, kıyı kent ve şehirlerden 400 üzerinde kişi gelişigüzel olarak ankete katılmıştır. İnceleme, bölgesel çevre sivil toplum örgütleri tarafından düzenlenmiştir.

16. Karadeniz etrafındaki sahil kent ve şehirlerden gelen cevapların %90'ından fazlası Karadeniz'in sağlığının kendileri için şahsen önemli olduğunu söylerken, %70'i Karadeniz'in sorunlarına dair sorumluluğun tüm sahil ve Tuna ülkeleri tarafından paylaşılması gerektiğini söylemiştir. Kişilerden çoğu, Karadeniz'i korumanın ulusal hükümetler (%27), sahil belediyeleri (%26) ve sahil kesimlerinde yaşayan tüm bireyler (%21) arasında paylaşılması gereken bir sorumluluk olduğunu hissetmektedir. Ancak, ankete katılanların neredeyse üçte biri Karadeniz'in ya tamamen ölü (%14) ya da Avrupa'da en kirli deniz olduğunu (%19) düşünmektedir. Cevap verenlerin neredeyse yarısı (%46), “yalnızca bazı yerlerde ara sıra kirli” olduğunu, ama yalnızca %6'sı eskiden olduğundan daha sağlıklı olduğunu düşünmektedir.

17. İnsanların neredeyse çeyreği, Karadeniz'i korumanın karşısındaki ana engelin hâlâ sorunlar ve etkileri hakkında kamu bilincinin eksikliği olduğunu düşünmektedir. İnsanların çoğu, Karadeniz'in sağlığı üzerindeki en büyük etkenlerin şöyle olduğunu hissetmektedir: Fabrikalardan dolayı kirlenme (%21), işlem görmemiş kanalizasyon (%13), çöp ve döküntüler (13%) ve sahil kesimlerinin aşırı imarı (%12). İnsanların yalnızca %9'u kötü tarımsal uygulamaların Karadeniz'in sağlığını olumsuz etkilediğini düşünmektedir. İncelemede

katılımcıların yalnızca %7'si aşırı derecede balık avlamayı Karadeniz çevresinin hasar görmesinde önemli bir neden olarak görmektedir ve yalnızca %13'ü tehdit altındaki balık türlerini almamayı düşünebileceklerini belirtmiştir.

18. Karadeniz'in sağlığının neden önemli olduğu sorusuna en yüksek cevap, sonraki nesiller için korunması gerektiği (%27) olup, bunu deniz türlerini koruma ihtiyacı (%23) cevabı izlemiştir. Kişilerin %22'si ise Karadeniz'in tatil ve dinlenme fırsatlarından dolayı korunması gerektiğini belirtmiştir. İnsanların çoğu, Karadeniz'i tatil/dinlenme (%34) ve balıkçılık (%20) ile bağdaştırmaktadır, ancak Karadeniz ile bağdaştırılan sonraki en yüksek etken "kirlenme ve çöp" (%19), ardından da deniz yaşamı (%18) olmuştur (bkz. Ek I).

19. Karadeniz Ekosistem İyileştirme Projesi ayrıca bölgede 42 paydaş grubun temsilcileri ile yapılmış nicelikli incelemeleri de içeren geniş kapsamlı bir *ortak analiz* de sağlamaktadır. Katılımcılar; bakanlıkları, devlet kurumlarını, parlamenter komisyonlarını, sivil toplum örgütlerini, bilimsel kurumları, sanayi, yerel yönetim ve toplulukları, basın ve medyayı temsil etmiştir. Bu analizin amacı, Karadeniz Ekosistemi İyileştirme Projesi'nin paydaşlarını tanımlamak ve spesifik sınırlar ötesi çevre konuları açısından bölgedeki ortak gruplarının endişelerine, önceliklerine, kapasitelerine ve algılarına bir bakış sağlamaktır.

20. Analiz, katılımcıların %61'inin Karadeniz'i sağlıksız bulduklarını ve şaşırtıcı da olsa, insanların %70'inin Karadeniz bölgesinin sağlığının ekonomik kalkınmadan daha önemli olduğunu düşünmektedir. Katılımcıların büyük bir çoğunluğu, Karadeniz'in kirlendiğini ve bu konuya eğilmek için bölgesel işbirliğine ihtiyaç duyulduğunu kabul ettiler. Önemli bir çoğunluğu ise tehlike altındaki balık türlerinin korunmasının, deniz ürünleri pazarının taleplerini karşılamaktan daha önemli olduğunu kabul ettiler. Cevap verenlerin %80'i, insanların çevre sorunlarının nedenleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olmaları halinde, bir şeyleri iyileştirmek için değişiklik yapmak isteyebileceklerini düşünmektedir. Araştırmacılar, sonuçları teşvik edici bulmuşlardır, ancak daha fazla çevre eğitimi gerektiğini ortaya çıkartmışlardır (bkz. Ek II).

B. Çevre endişesinden gerçek çevre davranışına

21. Yukarıda belirtilen inceleme, çevre bilincinde en azından mevcut tehlikeyi ve ortak eylemin ve işbirliğinin önemini kabul etmeleri açısından olumlu eğilimler gösterirken, çevrenin bozulmasının nedenleri ve bunu durdurmak için somut yollara ilişkin daha fazla bilgiye ihtiyaç duyulduğu açıkça ortadadır. Hatta çevreyi geliştirmek için duyulan genel istekliliğe rağmen, çevreye şahsen katılım ve bağlılık söz konusu olduğunda her şey farklıdır. Vatandaşlar her zaman çevreye yönelik endişeleri geniş kapsamlı çevre politikası tedbirlerine çevirmeye hazır değildirler. Gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkelerin insanları gönüllü yaşam tarzı değişikliklerini tercih ediyormuş gibi görünmektedir. Ekolojik bilinç ve ekolojik davranış arasında istikrar oldukça azdır, zira insanların yalnızca belli bir azınlığı tutumlarıyla uyum içinde hareket etmektedir.

22. İklim değişikliğiyle ilgili Eurobarometer incelemesine geri dönecek olursak, diğer Avrupa ülkeleriyle karşılaştırıldığında, iklim değişikliğinin bilhassa Yunanistan'daki katılımcılar için ciddi olduğu görülmektedir. On kişiden sekizinden fazlası (%83) iklim değişikliğinin ciddiyetinin abartılmadığı görüşündedirler (AB ortalaması: %65) ve %78'i iklim değişikliği sürecinin durdurulabileceğini inanmaktadır (AB ortalaması: %62). İklim değişikliğiyle

mücadele etmek için şahsi tedbirler alıp almadıkları sorusuna yalnızca %58'i olumlu cevap verebilmiştir.

23. AB'nin yeni üyeleri Romanya ve Bulgaristan'da ve aynı şekilde Türkiye'de vatandaşlar iklim değişikliğinin nedenleri, sonuçları ve iklim değişikliğiyle mücadele yolları hakkında çok iyi bilgi sahibi olmadıklarını itiraf etmişlerdir. Bu ise söz konusu ülkelerin vatandaşlarının iklim değişikliğiyle mücadele etmek için şahsen tedbirler almamalarına veya herhangi bir elemde bulunup bulunmadıklarını söyleyememelerine neden olmaktadır. Her beş vatandaştan en az biri, iklim değişikliğiyle mücadeleye yardım etmeye yönelik eylemlerde bulunup bulunmadığını söyleyememektedir ki bu, %7 olan AB ortalamasının oldukça üstündedir.

24. Yukarıda belirtilen verileri değerlendirirken, ayrıca şu hususların da göz önünde bulundurulması gerekir: a) Çevreyle ilgili davranışlar (örneğin ulaşım, enerji, geri dönüşüm, ev eşyası alımları, siyasi eylemcilik) istikrarlı ve tutarlı kalıplar sergilememektedir. Ekolojik bilinç davranışının bir türünün uygulanması, diğerini de uygulanmasını öngörmektedir; b) Ekolojik davranışlar için alt yapı eksikliğinden veya yetersizliğinden dolayı, olumlu çevre bilincine sahip insanlar, kendilerini ekolojik olarak davranmalarına izin vermeyecek durumlara düşürebilirler.

C. Çevre Eğitimi (ÇE) mi, yoksa Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi (SKE) mi?

25. Eğitim inisiyatiflerinin bilinci artırabileceği ve çevreye karşı sorumlu bir davranışı destekleyebileceği buluşulan ortak bir zemindir. Çevre eğitimi genel olarak eğitim ve çevre bakanlıklarının politika belgelerine dahildir ve KEİ üyesi devletlerin eğitim sistemlerinde iyi yapılandırılmıştır. ÇE üzerine öğretmenlerin ve eğitim uzmanlarının eğitilmesi ve çevre eğitimi üzerine metodolojik rehberlik, ÇE uygulamalarının hızla gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Çevre eğitimi, tüm yüksek eğitim sistemlerinde mevcuttur, ama ilk ve orta öğretimlerde daha da genişletilmesi gerekir.

26. Sürdürülebilir kalkınma ve çevre eğitimi arasında kavramsal bir ayrımın eksikliği, bölgenin büyük bir kısmında mevcuttur. ÇE hâlâ biyoloji veya ekoloji öğretmek olarak tanımlanmaya meyillidir ve bu da esas olarak aktif vatandaş katılımından, insan davranışlarında veya tüketim ve üretim kalıplarında değişikliklerden ziyade çevre sorunlarına çözümler bulmak için bilimsel ve teknik yaklaşımlara dayanmaktadır. Sürdürülebilirliğin ve çevrenin kilit konuları ile ilgili değerler ve sürdürülebilir bir şekilde yaşamak için bir araç olarak yeni tutumlar ve yetenekler yaratmak için SKE'nin teşvik edilmesi için güçlü bir ihtiyaç mevcuttur. Ayrıca SKE, örgün eğitime veya çocuklara ve genç insanlara indirgenmekten ziyade geniş bir şekilde kamu bilincinin artırılmasını ve tüm yaşlar için çevre yönetimi ve sürdürülebilir kalkınma üzerine eğitimi de kapsayan sürekli bir eğitim olarak görülmelidir.

27. UNECE Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Stratejisi'nin uygulanmaya konulması çerçevesinde ulusal düzeyde yapılan oturumlar, toplantılar ve istişareler, sektörler arası yapıların yaratılması (konseyler, komisyonlar) ve sürdürülebilir kalkınma için eğitime ilişkin alt bölgesel konferansların düzenlenmesi, KEİ bölgesinde SKE'ye geçiş yolunu açmaktadır.

28. Bu bağlamda uluslararası projeler ve sivil toplum örgütleri, kamuda ve karar vericilerde bilinç yaratma kampanyaları, yaz kampları ve Yeşil Park eğitim araçları gibi, kısmen hükümetler tarafından desteklenen, resmi olmayan eğitim faaliyetleri yürütmektedir. Orta ve

Doğu Avrupa Bölgesel Çevre Merkezi tarafından yenilikçi bir multimedya çevre eğitim kiti olarak meydana getirilen Yeşil Park, sürdürülebilir kalkınmaya dair siyasi mesajları, öğretmenlere ve öğrencilere uyarlayarak yorumlamaktadır. 2002 yılında Bulgaristan'da kullanılmaya başlanmış olup, aşamalı olarak Arnavutluk, Sırbistan, Rusya, Türkiye ve Azerbaycan'ı da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Çevre bilgilerine erişim ve çevreye ilişkin karar verme merciine kamu katılımı

29. Politikaların geliştirilmesini ve uygulanmasını desteklemek, mali kaynakların tahsisini yönetmek, çevre demokrasisini desteklemek ve çevre bilinci yaratmak için çevre bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır. Kaliteli çevre bilgisine kamunun erişimi, politika yapımcılarının güvenilirliğini artırmaya yardımcı olmaktadır ve ilgili kamu hizmetlerini kullanıcı ihtiyaçlarına daha uygun hale getirmek için bir kilit araçtır. Hatta bu bilgi, uluslararası müzakereleri ve sınır ötesi konuları ele alan uluslararası antlaşmaların uygulanmasını desteklemek için gereklidir.

30. Çevre verilerini toplamak, KEİ ülkeleri için yeni bir uygulama olmadığından, kurumsal koordinasyon çoğu kez gevşektir ve bu da uyumsuz verilere neden olmaktadır. Ermenistan'da, Dünya Bankası kamuya paylaşılacak üzere, bilhassa biyolojik çeşitlilik ve korunmuş alanlarda çevre bilgisinin nasıl daha da artırılabilirliğini analiz etmiştir ve sınırlayıcı etkenin ham bilgi eksikliği olmadığı sonucunu çıkartmıştır. Daha ziyade bilgileri bir araya toplama (sistemizasyon eksikliği, kurumlar arası dağıtılmış bilgiler, kısıtlanmış bilgi akışları) ve bilgilerle ne yapılabileceğini bilmeme (iletişim stratejilerinin yokluğu, açık olmayan hedef kitleler) sorunu mevcuttur. Bu sorunlar, çevre bilgisi çalışmaları yapılmasının ve bu durumda çevre bilincinin artırılmasında kilit engellerdir (Kaynak: UNEP, 2005). Resmi daireler arası izleme komisyonlarının kurulması, bir çok üye ülkede politikayla ilgili rapor edilmiş bir karşılıktır. Ayrıca çevre bakanlıkları da bilgiyi yaymak ve bilinci artırmak için internet sitelerini artan bir şekilde kullanmaktadırlar. İletişim daireleri baskı, elektronik ve yayın medyasını kullanarak, bir çok iletişim malzemesi üretmekte ve yaymaktadır.

31. Çevre konusunda karar verme merciine kamunun katılımı, yalnızca çevre sürdürülebilirliği için politikaların geliştirilmesi ve uygulanması için gerekli olmakla kalmayıp, aynı zamanda ekolojik katılım ve davranış için bir motivasyon aracıdır. KEİ üyesi devletlerin çoğu, Aarhus Antlaşması altında bu alanda işbu Rapor'un III. Maddesi'nde atıfta bulunulan yükümlülükleri kabul etmişlerdir. Bir çok ülke, karar verme merciinde kamu katılımını desteklemek için yapılar ve araçlar geliştirmişlerdir. Tüm üye ülkelerdeki çevre bakanlıkları, sürekli veya geçici bir bazda faaliyet gösteren sivil toplum örgütlerinin katılımıyla istişare kurulları kurmuşlardır.

III. BÖLGESEL VE ULUSLARARASI İŞBİRLİĞİ

32. *Küresel seviyede*, 2005-2014 yıllarını kapsayan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitimde On Yıl (DESD), UNESCO tarafından yürütülmektedir. 22 Aralık 2004 tarihinde Asamble, hükümetleri, kamu bilincini artırmaya ve sivil toplumla ve diğer ilgili paydaşlarla işbirliği ve faaliyet gösterecekleri inisiyatifler dahil olmak üzere, söz konusu 10 yılda daha fazla katılmaya davet etmiştir. DESD'nin hedefi, eğitime yaklaşımı değiştirmek ve böylece sürdürülebilir kalkınmanın prensiplerini, değerlerini ve uygulamalarını entegre etmelerini sağlamaktır. Birincil hedefi, : "hükümetleri On Yılı ilgili eğitim sistemlerinde [...]

ve ulusal kalkınma planlarında [...] uygulamak için tedbirler almayı düşünmeye teşvik etmektedir.” (Birleşmiş Milletler Genel Kurulu, 59/237 sayılı karar). On Yıllık hedefi, dört kilit amaca ayrıştırılabilir:

- SKE’de ağ yapısı oluşumunu ve paydaşlar arasında işbirliğini kolaylaştırmak;
- Çevre konularında öğretim ve öğrenimin kalitesini artırmak;
- Ülkeleri SKE çabalarıyla yüzyılın kalkınma hedeflerine ulaşmalarında desteklemek;
- Ülkelere yeni fırsatlar ve eğitimde reformlar yapmak üzere araçlar temin etmek;

33. Uluslararası Biyolojik Çeşitlilik Yılı (2010) ve Uluslararası Orman Yılı (2011), BM Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 2006 tarihinde ilan edilmiştir ve KEİ üyesi devletler için yerel, bölgesel ve uluslararası seviyelerde eylemleri destekleyerek, biyolojik çeşitliliğin ve orman yönetiminin önemine dair bilinci artırma fırsatını sunmaktadır. Bu bağlamda ülkeler, ulusal komisyonlar oluşturarak veya odak noktaları tespit ederek, kendi aralarında veya uluslararası örgütler ve büyük gruplar ile gönüllü ortaklıkları desteklemeye teşvik edilmektedirler.

34. Bölgesel seviyede, Çevre Konularında Bilgiye Erişim, Karar Vermede Kamu Katılımı ve Adalet Erişime Dair UNECE Antlaşması (Aarhus Antlaşması), dünya çapında toplumların karşı karşıya kaldıkları ciddi çevresel, sosyal ve ekonomik sorunların, bireysel vatandaşlar ve sivil toplum örgütleri dahil olmak üzere, geniş bir kapsamda paydaşlar dahil edilmeden ve bunların desteği olmadan, ele alınamayacağı prensibine dayanmaktadır. Antlaşma, bilgiye erişim ve kamu katılımıyla adalet erişim hususunda kamuya haklar tanımakta ve taraflar ile kamu makamlarına yükümlülükler getirmektedir. Aarhus Antlaşması ayrıca uluslararası antlaşmaların müzakeresinde ve uygulanmasında yeni bir süreç öngörmektedir. Rusya, Sırbistan ve Türkiye hariç olmak üzere, KEİ üyesi tüm devletler Aarhus Antlaşmasına taraftırlar.

35. AB’nin Karadeniz Sinerjisi’nin dahil olduğu ülkeler için öngörülen Karadeniz Havzası 2007-2013 Ortak Faaliyet Programı, Avrupa Komşuluk ve Ortaklık Belgesi altında bir programdır. Karadeniz Havzası Ortak Faaliyet Programı’nın hedefi, Karadeniz Sinerjisi’ne paralel olarak, Karadeniz Havzası bölgelerinde daha güçlü ve daha sürdürülebilir ekonomik ve sosyal kalkınmaya katkıda bulunmak üzere daha güçlü bölgesel ortaklıklar ve işbirliği kurmaktır. Programın üç ana hedefi şöyledir: 1. Sınır bölgelerinde ekonomik ve sosyal kalkınmayı artırmak; 2. Ortak sorunları ele almak için birlikte çalışmak; 3. İnsanlar arası yerel işbirliği artırmak. Projeler, daima bir veya daha fazla AB üye ülkesinden (Bulgaristan, Yunanistan, Romanya) ve bir veya daha fazla ortak ülkeden (Ermenistan, Azerbaycan, Gürcistan, Moldova, Rusya, Ukrayna) ve/veya Türkiye’den ortakları içerecek ortaklıklar tarafından müştereken sunulacak ve uygulanacaktır.

Çevre koruması ve muhafazası için aşağıdaki tedbirler aracılığıyla kaynakları ve yetkinlikleri paylaşmak, Karadeniz Havzası Ortak Faaliyet Programı’nın öncelikleri arasındadır:

- Nehirlerin ve denizcilik sistemlerinin çevresel korumasında ortak sorunları ele almak için gerekli ortak bilgi temelini güçlendirmek;
- Koruma altındaki doğal alanlar için muhafazayı ve çevre koruma alanında araştırmayı, yeniliği ve bilinci artırmak;
- Teknolojide ve katı atıklar ve atık su yönetim sistemlerinde yeniliklere yönelik işbirliği inisiyatiflerini artırmak;

36. Bölgesel Çevre Merkezi (BÇM) ağı, neredeyse tüm KEİ üye devletlerini kapsar. BÇM'nin hedefi, hükümetler, sivil toplum örgütleri, işletmeler ve diğer çevre paydaşları arasında ve çevreye ilişkin karar verme mercisinde bilginin serbestçe alışverişini ve kamu katılımını destekleyerek, işbirliğinin artırılmasıdır. BÇM'nin devam eden faaliyetleri arasında şu seminer serileri bulunmaktadır: Sürdürülebilir kalkınma için ortaklıklar – Viyana Uluslararası Üniversitesi ve İstanbul Bilgi Üniversitesi ile birlikte Bölgesel Çevre Merkezi (BÇM) tarafından Karadeniz ülkeleri için sürdürülebilir kamu politikaları ve işletme uygulamaları geliştirilmektedir. Seminer serilerinin amacı, üst yönetimde farklı paydaşları bir araya getirmek ve sürdürülebilir kalkınma hedefine ulaşmak için bir paylaşım ve ortaklık platformu kurmaktır. Seminerler, Eylül 2009 tarihinde İstanbul'da ve Ekim 2009 tarihinde Viyana'da gerçekleştirilecektir.

37. Karadeniz'i Kirlenmeye Karşı Koruma Komisyonu, 1992 yılında altı kıyı ülkesi tarafından Bükreş'te imzalanan Karadeniz'i Kirlenmeye Karşı Koruma Antlaşması'nın uygulanmasından sorumlu makamıdır. Karadeniz Komisyonu, ulusal hükümetler, sivil toplum örgütleri ve diğer bölgesel proje ve örgütler arasında işbirliğini artırma hususunda çalışmaktadır. Karadeniz Komisyonu, Karadeniz çevresini korumak için bölgesel işbirliğinde Karadeniz Komisyonu'nun rolünü daha da geliştirmiş olan UNDP/GEF Karadeniz Ekosistemi İyileştirme Projesi gibi kilit ortaklarla yakın ilişki içinde çalışmıştır. Ayrıca Karadeniz'in karşı karşıya kaldığı ana çevresel sorunlara dair kamu bilinci ve anlayışını yaratmak için Karadeniz sivil toplum örgütleri ağı gibi ortaklarla çalışmaktadır. Karadeniz Komisyonu, Stratejik Eylem Planı'nın imzalandığını hatırlatmak için her yıl 31 Ekim tarihinde kutlanan Uluslararası Karadeniz Eylem Günü'nün ana destekçisidir.

38. Karadeniz Ekosistemi İyileştirme Projesi çerçevesinde malzemelerin üretimi, broşürler, medya tanıtımı ve tartışmalar ve bölgenin her yerinden kilit paydaşlarla irtibatlar, bilinç yaratma ve Karadeniz'i kirlenmeye, aşırı balıkçılığa ve sürdürülemez kıyı kalkınmasına karşı korumak amacıyla bölgesel işbirlikleri için ulusal ve yerel hükümetler dahilinde kilit karar vericilerden daha fazla destek elde etme hedeflerini yürürlüğe koymuşlardır. Projenin ana iletişim faaliyeti, uluslararası Karadeniz Günü'nün kutlanması idi. 2006 ve 2007 yıllarında birlikte çalışan tüm bölgesel örgütler, sivil toplum örgütleri, ulusal hükümet daireleri ve kıyı belediyeleri arasında işbirlikçi bir çabayla büyük kampanyalar başlatılmıştır. Bölgesel sivil toplum örgütlerinin uygulama ekipleri, ulusal ve bölgesel organizasyonlar, kıyı temizleme eylemleri, yarışmalar, konserler, medya olayları ve halka açık toplantılar dahil olmak üzere, Karadeniz İyileştirme Projesi'ne yardımcı olmuştur.

39. Karadeniz İyileştirme Projesi ve Karadeniz Komisyonu, Karadeniz'de çevre tehditleri ve son on yılda bunların üstesinden gelmek için gösterilen ilerleme hakkında BBC World'de "Dünya Raporu" ("Earth Report") programının bir parçası olarak gösterilmek üzere bir televizyon belgeseli geliştirmek ve üretmek için TVE ile birlikte çalışmışlardır. Bu belgesel, müdahale dönemi içerisinde yer alan değişiklikleri incelemektedir. Çekimler, 2007 yılında Bulgaristan, Gürcistan, Türkiye ve Ukrayna'da yapılmıştır. "Neredeyse Ölen Deniz" ("The Sea that Nearly Died") adlı belgesel, Mayıs 2007 tarihinde BBC World'de yayınlanmıştır.

40. Çevre eğitimi alanında Karadeniz İyileştirme Projesi ve Karadeniz Komisyonu, öğretmenleri hedef alan, ancak aynı zamanda öğrencilere de dağıtılabilen malzemeler de içeren Karadeniz Çevre Eğitimi İnceleme Paketinin geliştirilmesi üzerinde işbirliği yapmıştır. 2002-2008 yılları arasında, İnceleme Paketi aşamalı olarak güncellenmiştir ve Karadeniz ülkelerindeki çocuklar için geniş bir eğitim kampanyasının sponsorluğu için tasarlanmıştır.

İnceleme Paketinin ikinci baskısı, İngiliz ve Rus dillerinde mevcuttur. Karadeniz Komisyonu'nun gelecekteki projesi, 9-12 yaş arası okul çocuklarının dikkatini çekecek interaktif eğitim malzemesi, bir öğretmen el kitabı, posterler, broşürler ve ilgili oyunları içerecek interaktif bir İnceleme Kiti'dir. Bu kitlerin hedefleri şöyledir: a) Karadeniz'in değerlerine dair bilinç yaratmak; b) Nehir kenarındaki ülkeler için ulusal dillere çevrilmiş bir araç geliştirmek; c) öğretmenleri yenilikçi ve kendini kanıtlamış malzemelerle desteklemek; d) sorumlu davranış için motive etmek.

KEİ Çerçevesi

41. KEİ dahilinde çevre koruma alanında işbirliğinin genel çerçevesi, 2006 yılında kabul edilen "**KEİ Çevre Koruma alanında İşbirliği Eylem Planı**"nda belirtilmiştir. Eylem Planı bağlamında KEİ üyesi devletlerin ulusal programları ve tedbirleri, bölgesel işbirliğiyle tamamlanacaktır. Çevre Eğitimi söz konusu olduğunda, Eylem Planı aşağıdakileri belirtir:

"KEİ Çevre Koruma Çalışma Grubu, UNECE Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitim Stratejisi ve BM Sürdürülebilir Kalkınma için Eğitimde On Yıl çerçevesini göz önünde bulundurularak, uygun ortak çevre projelerini, programları, kursları, workshop'ları ve bilimsel konferansları tasarlamak için kullanılabilir araçları ortaya çıkartmalıdır".

42. Çevre bilgisi alanında yakında zamanda meydana gelen bir gelişme, KEİ Konseyi'nin (Belgrad, 19 Nisan 2007) **KEİ Çevre Koruma Bilgi Alışverişi Mekanizması**'nın kurulmasına ilişkin bir kararı kabul etmesidir. Konsey, KEİ üyesi devletler arasında bilgi, tecrübe ve iyi uygulamaların paylaşımı için etkili bir belge olarak, Çevre Koruma Bilgi Alışverişi Mekanizması'nın aşamalı olarak kurulmasını onaylamıştır. Konsey, ulusal seviyede teknik ve mali çabalar, teknik uzmanlık ve sürdürülebilir bir bilgi alışverişi ağı gerektiren bu uzun vadeli hedefin yerine getirilmesi için alınması gereken tedbirleri tanımlamıştır:

a) Daimi Uluslararası Sekreteryaya, web sitesini güncelleştirecektir ve aşağıdaki hususlara dair bilgilerle KEİ üyesi devletlerin katkılarını dayanarak, başlangıç olarak bir KEİ Çevre Koruma Bilgi Sistemi oluşturacaktır:

- Resmi dairelere, bakanlıklara veya çevre temsilciliklerine linkler; ulusal mevzuat;
- Çevre korumayla ilgili genel konulara dair gerekli bilgileri vermeye hazır kilit/irtibat kişileri (uzman seviyesi);
- İyi uygulamalar, ekolojik teknolojiler ve ürünler hakkında veriler ve bilgi için Ticaret Odası, ticaret ve mesleki birliklere (özel sektör) linkler;
- Çevre durumuna dair mevcut ulusal raporlar.

b) KEİ üyesi her devlet kendi öncelikli sektörlerini ve KEİ Bilgi Alışverişi Mekanizması'na dahil edilecek bilgileri, gerektiğinde fizibilite incelemeleri yaparak ve verilerle bilgileri toplamak, yaymak, işlemek ve alışverişini yapacak irtibat kişileri tayin ederek tanımlayacaktır. Ticari ve ekonomik yaklaşıma ve ağır çevre etkisine sahip bölgesel projeler; sağlam çevresel iş fırsatları; yenilikçi, çevreye duyarlı ve kaynakları koruyan teknolojiler gibi çevreye etkileri olan ekonomik faaliyetlerle ilgili bilgilere önem verilecektir.

Daimi Uluslararası Sekreteryaya, KEİ üyesi devletlerin bugüne kadar sağladıkları katkılara dayanarak ilk "**KEİ Bilgi Sistemi**"ni oluşturmuştur.

43. 2007 yılı Eylül ayında kendi türünde ilk olan bir organizasyon, KEİ gözlemcisi ülkelerin çevre koruma alanında işbirliğini artırmak için konuya daha fazla dahil olmaya başladıklarının işareti idi. KEİ ve Amerika Birleşik Devletleri hükümetleri, KEİ merkezinde hükümet yetkililerini ve KEİ üyesi 12 devletten özel ve sivil sektörlerden temsilcileri bir araya getirerek, “KEİ Ekonomik Büyüme için Çevre Koruması: İyi Uygulamalar Alışverişi” konulu Müşterek KEİ-ABD Sempozyumu’nu düzenlemişlerdir. Sempozyum, çevre koruması ve geniş anlamda Karadeniz bölgesinde ekonomik büyüme ve kalkınma arasındaki bağlantıyı açığa çıkartmak için tasarlanmıştır. Bu organizasyon çerçevesinde iyi uygulamalar hususunda alışverişe dair elektronik ortamda bir materyal dahil olmak üzere, İngilizce ve Rusça broşür yayınlanmıştır.

IV. SONUÇ

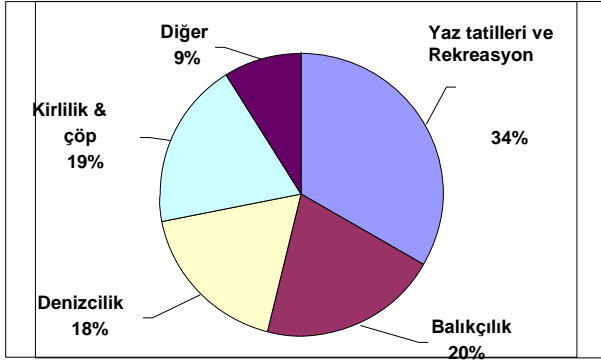
44. Son yıllarda dünya çapında artan sayıdaki aktif vatandaş, siyasi partilerin ekolojik konulardaki tutumları bazında da seçim sürecine katılmak için seferber olmuştur. İnsandan kaynaklanan ve doğal kaynakları tehdit eden çevresel tahribatın topluca ve acil hareket etmeyi gerektiren bir gerçek olduğu olgusuna dair artan bir bilinç mevcuttur. Gerçekte ekolojik davranışa dönüşen artmış bilinç, bu tahribat sürecini geri çevirmenin anahtarıdır.

45. 1990’lı yılların ekonomik gerilemesinden sonra KEİ üyesi devletler tarafından tecrübe edilen ekonomik büyümenin çevre baskısını gitgide daha fazla artırması beklenmektedir. Bu durum daha şimdiden kaynak tüketimini yoğunlaştırmakta, arazi değişiklikleri meydana getirmekte ve atık üretmektedir. Ancak, artan gelirler de çevrenin geliştirilmesine katkıda bulunabilir. İdari kapasiteleri ve gerek yerel, gerekse ulusal yönetimi güçlendirme ve mevzuatı yürürlüğe koyma stratejileri, kaliteli bir çevre eğitimi ve halkın çevre konusunda karar verme mercilerine daha geniş katılımı olmadan başarılı olamaz.

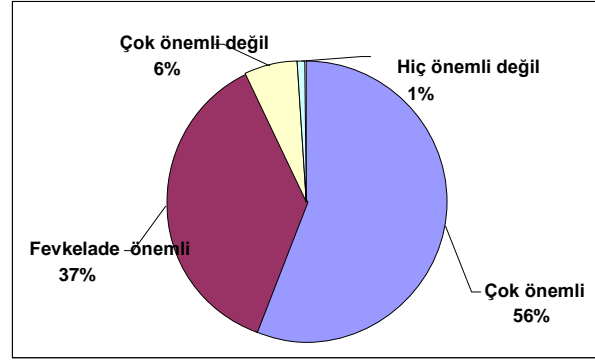
46. Halkı insan kaynaklı çevre tahribatı ve şahsi eylemlerle bunun üstesinden gelebilmek için mevcut yollar hakkında bilgilendirmek için daha fazla çaba gerekmektedir. KEİ üyesi devletler bu yönde Sürdürülebilir Kalkınma Eğitimi artırmaya daha fazla vurgu yapabilirler. Tüketim, insan sağlığı ve çevre, vatandaşlık hakları ve dünyanın geleceğine dair sorumluluk ile ilgili etiği ve değerleri teşvik etmek için gerek çocuklar, gerekse yetişkinler hedeflenmelidir.

47. Çevre konularına müştereken eğilmek söz konusu olduğundan bilhassa bölgesel işbirliği önemlidir. KEİ bölgesinde ortak çevre sorunlarını ele almak, bölgesel diyalogu ve alışverişi artırmak için fırsatlar sunmaktadır. Bilinç yaratarak ve gerek yerel, gereksel bölgesel çevre sorunlarını çözüme kamu katılımını artırarak, kamuyu da bu sürece dahil etmek, güçlü bir bölgesel kimliğin yaratılmasına katkıda bulunabilir. KEİ üyesi ülkelerin parlamentoları, vatandaşları arasında çevre konularında daha büyük bir anlayışı teşvik etmeye ve bu birleştirici süreçte onları aktif bir katılım için seferber etmeye hazırdırlar.

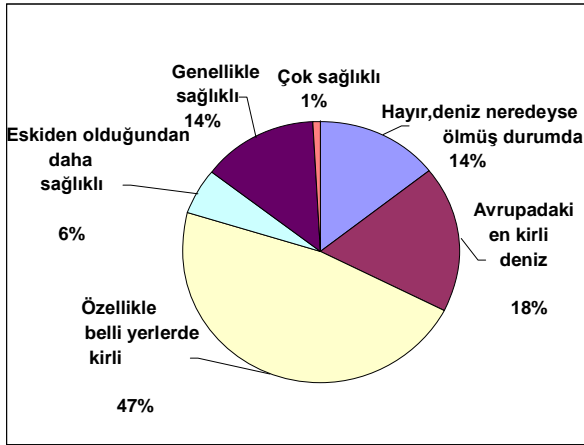
Karadeniz'le en çok neyi bağdaştırıyorsunuz?

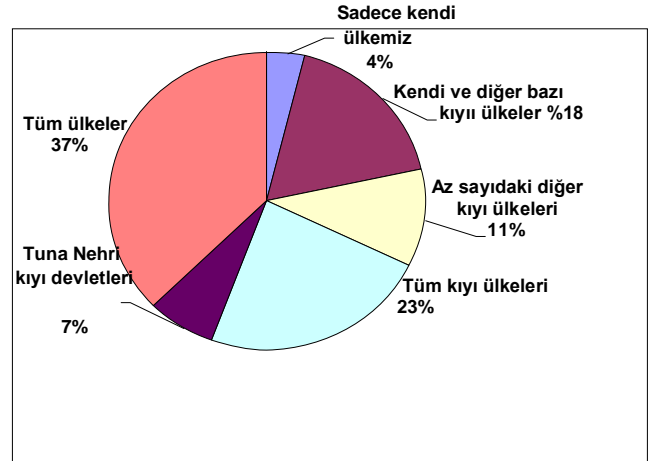
Karadeniz'in sağlığı sizin için önemli mi?

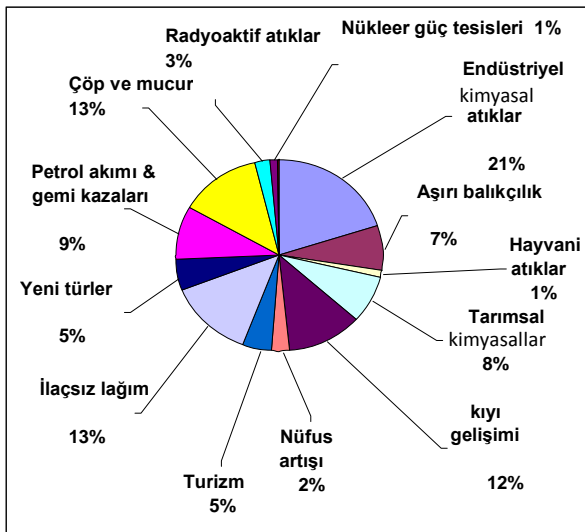
Karadeniz'in sağlıklı olduğunu düşünüyor musunuz?

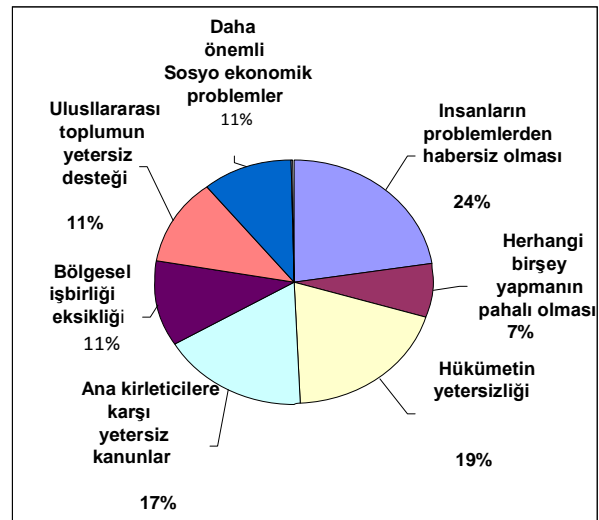
Karadeniz'i en çok kirletenler hangi ülkelerdir?

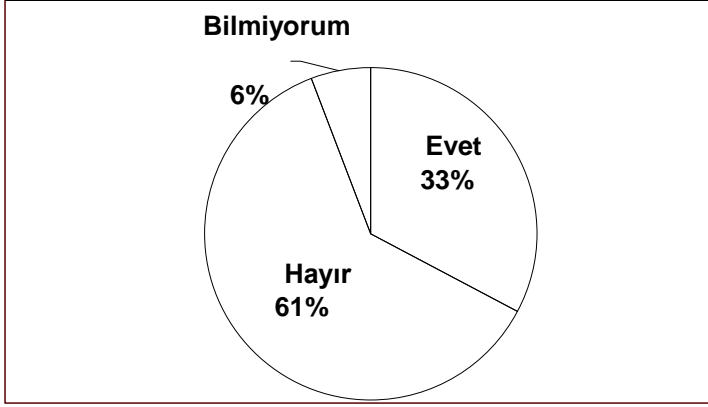

Karadeniz'deki hasarın ana nedenleri nedir?

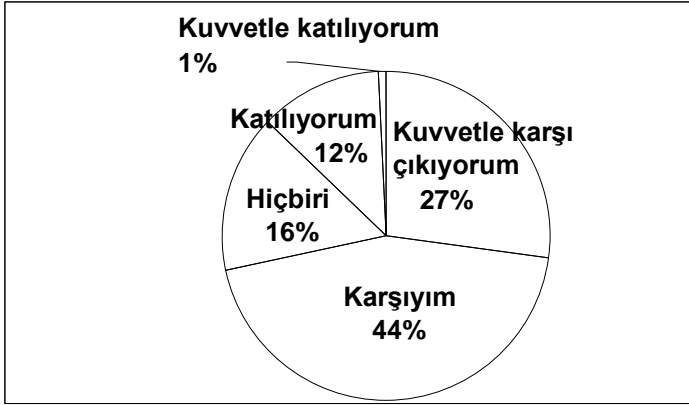

Karadeniz'i korumanın ana engelleri nedir?

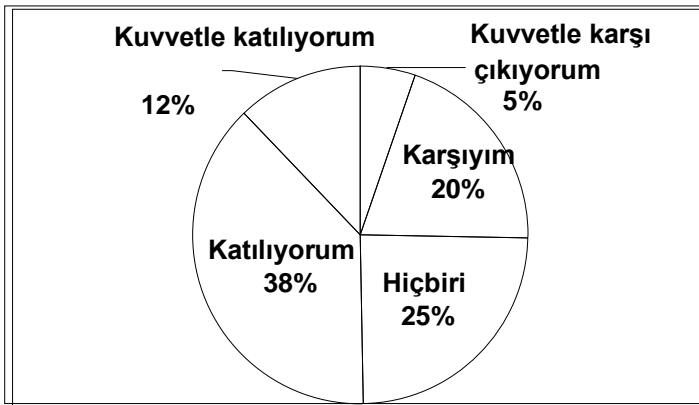

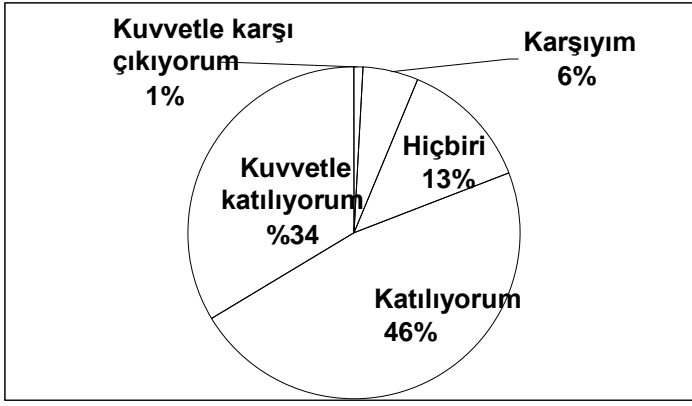
“Karadeniz sağlıklı mı?” katılımcıların paydaşların cevabı

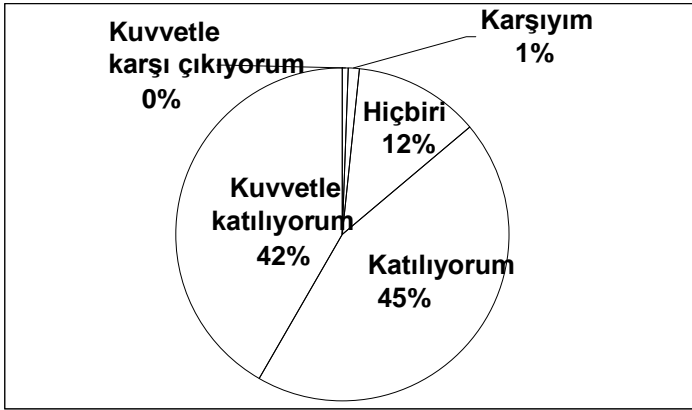
“Ekonomik kalkınma şu anda Karadeniz bölgesinin çevre sağlığından daha önemlidir” beyanına katılımcıların cevabı

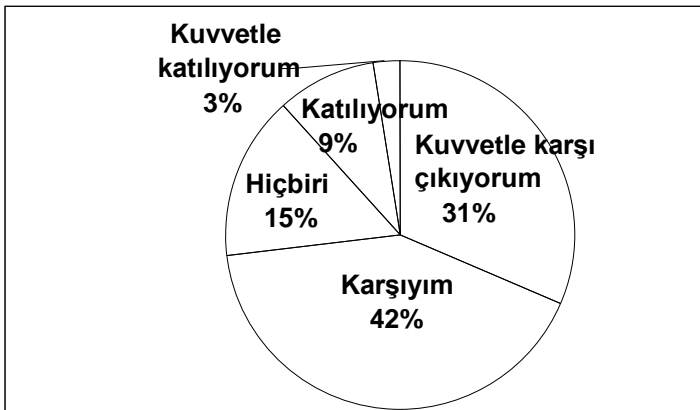
“Diğer insanların çoğu, kısa vadeli ekonomik ihtiyaçları karşılamanın uzun vadeli çevresel endişelerde daha önemli olduğuna inanmaktadır” beyanına katılımcıların cevabı

"İnsanlar, çevresel sorunların nedenleri hakkında daha fazla bilgi sahibi olsalar, iyileştirmek için değişiklikler yapmak isteyeceklerdir" beyanına katılımcıların cevabı

"Karadeniz etrafındaki ülkelerin bölgesel işbirliği, toplumumuzun koşullarını iyileştirebilir" beyanına paydaşların cevabı

"Piyasanın balık ihtiyacını karşılamak şu anda bazı türleri korumaktan daha önemlidir" beyanına paydaşların cevabı

Veri kaynağı: BSERP, Black Sea Commission (2006)